

Tři životy jednoho románu?

Josef Nesvadba: *Tajná/První zpráva z Prahy*

Román, respektive dvojromán Josefa Nesvadby *Tajná/První zpráva z Prahy* se stal velice frekventovaným pojmem naší novější literární historie. V příručkách a pramenech již byl kodifikován coby hodnotné a závažné dílo, a to jak z hlediska vývoje českého románu, tak i jako výrazný fenomén literárního procesu uplynulého čtvrtstoletí. Tematickému rozboru a estetickému posouzení tohoto románu bylo věnováno nemálo místa například v *Slovníku české prózy 1945–1994*,¹ třebaže přímo v hesláři kniha nefiguruje a Nesvadbovo prozaické umění v příručce reprezentují jeho dřívější tituly *Einsteinův mozek* a *Dialog s doktorem Dongem*. Pod názvem *První zpráva z Prahy* bylo autorovo dílo zařazeno do výběrového souboru stovky nejvýznamnějších českých knih (včetně dramatických textů) z let 1969–1992, které byly podrobeny kritické interpretaci v seriózním kompendiu s rozverným názvem *Český dekameron*.² Rovněž Panorama české literatury, kolektivní dílo převážně mladších olomouckých bohemistů, vyzvedává tento román či dvojromán jako nejvýznamnější Nesvadbovo dílo po roce 1969.³ O spisovatelově dvoj-próze s unikátním literárním osudem se už hovořilo i na první „polistopadové“ Bezručově Opavě, která proběhla v září 1990 pod názvem *Od rozdělení k syntéze* a na níž Marie Uhlířová referovala o dvou podobách inkriminovaného Nesvadbova románu.⁴ Porovnávala obě verze knihy, všude však operovala jenom s názvem *Tajná zpráva z Prahy*, pod nímž román vyšel roku 1978. Dokonce ani tam, kde píše o prvním znění knihy a pečlivě ho srovnává s knižně vydanou variantou z roku 1978, nikde neuvádí původní název *První zpráva z Prahy*. Na její komparaci obou verzí Nesvadbova „dvojrománu“ zde odkazují. Badatelka se však ve svém aktuálně koncipovaném příspěvku nezabývala a ani neměla v úmyslu zabývat konkrétními modifikacemi autorova románu z hlediska dobové estetické či literárněkritické normy či s přihlédnutím k jeho postavení v konkrétním literárním procesu a kontextu let šedesátých, sedmdesátých a devadesátých.

Při analýze tří hypotetických životů Nesvadbova románu a při hodnocení jeho fungování v nestejnorodých dobových normotvorných kontextech je zapotřebí též upozornit na velké nesrovnalosti a četná různočtení při žánrovém určení knihy. Spisovatel zpočátku (tj. v první verzi) označil svůj román podtitulem „Chorobopis Josefa N.“, čímž připustil žánrovou charakteristiku blížící se k typu společensko-psychologického románu, zatímco v druhé verzi knihy nový autorový podtitul má v souladu s dobovými tendencemi „optimistické“ znění, tj. „Futuro-román“. Tento „interpretační“ podtitul díla posléze s porozuměním akceptovali a hojně se na něj odvolávali početní recenzenti *Tajné zprávy z Prahy* na konci sedmdesátých let. Jak *Slovník české prózy*, tak

1 *Slovník české prózy 1945–1994*, ed. B. Dokoupil a M. Zelinský. Ostrava 1994.

2 *Český dekameron. Sto knih 1969–1992*. Ed. V. Křivánek. Praha 1994. Heslo o autorově románu (s. 168–170) napsala J. Čeňková.

3 *Panorama české literatury. Literární dějiny od počátků do současnosti*. Ed. E. Petřů a L. Machala. Olomouc 1994, s. 462. Kapitulu *Oficiálně vydávaná próza po roce 1969* připravil L. Machala.

4 Uhlířová, M.: *Dvojitá podoba Nesvadbova románu Tajná zpráva z Prahy*. Sborník prací filosofické fakulty Slezské univerzity v Opavě, r. 1. Řada literárněvědná (A), č. 1, Opava 1991, s. 82–84.

v lapidárnějším konstatování též *Panorama české literatury* nyní Nesvadbovu knihu zařazují do cyklu spisovatelových tzv. „neskutečných cestopisů“, „využívajících detektivní zápletky a formy cestopisné literatury k řešení anebo alespoň naznačení aktuálních politických a společenských otázek“.⁵ Autorka hesla ze *Slovníku české prózy* Marie Uhlířová ve stati *Dvojí podoba Nesvadbova románu Tajná zpráva z Prahy* píše o knize jako o „politickém románu“.⁶ Mnohem výstižněji toto dílo charakterizovala Jana Čeňková v *Českém dekameronu* jako „společenský román-thriller“,⁷ syžetově komponovaný jako anamnéza české společnosti v období 1945–1969. Před jedenácti lety žánrový typ spisovatelovy knihy Vítězslav Rzounek označil zřetelně pragmatičtěji a zároveň i opatrněji za „dobrodružný vědeckofantastický román“.⁸ V okamžiku tvůrčí geneze *První zprávy z Prahy* (lze tu oprávněně užívat původního názvu) nicméně ještě nemůžeme hovořit v plném smyslu o „prvním životě“ románu, nýbrž pouze o jeho potenciálním společenském a literárním kontextu, v němž kniha Josefa Nesvadby vznikala a jemuž byla adresována, tj. o směřování naší literatury na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Autor svou prózu dokončil v srpnu 1969⁹ v souladu s tehdejší estetickou a kulturní normou, jež byla v čase reformního kvasu a rekapitulace pouónorového společenského vývoje kladena na románové scénérie podobného typu. Její poselství spočívalo především v analytickém přehodnocování poválečného údobí českých dějin, v záměrné odideologizaci či ideologické relativizaci analyzovaného časového úseku, v důrazu na osudy konkrétních subjektů, z nichž se stávaly existenciálně traumatizované zdegenerované bytosti, chorobné svou dobou a neschopné překlenout její stíny.

Nesvadbova románová anamnéza z roku 1969 průkazně náleží do stejné reflexivní tematické linie české prózy, do níž náleží kupříkladu Putíkova *Smrtelná neděle*, *Cesta ke hřbitovu* Oty Filipa, ale i již dříve knižně uveřejněná novela Josefa Jedličky *Kde život náš je v půli se svou poutí*, tj. texty, jež spojuje deziluze z poznání falešnosti a umělosti uzlových bodů vlastního života jednotlivých protagonistů, rekapitulujících své životní příběhy. K vydání *První zprávy z Prahy* však nedošlo, román byl z edičního plánu nakladatelství Mladá fronta vyrazen (měl vyjít buď v roce 1970, jak se domnívá Marie Uhlířová, anebo roku 1971, jak uvádí Jana Čeňková), a proto nesehrál svou roli v duchu tehdejší literární normy. Neobjevil se ani později v prvních stropispisných edicích samizdatu či v nejranějších exilových publikacích: na celých osm až devět let ho potkal osud knihy, jež možná doživotně spočinula v příslovečném spisovatelském šuplíku.

Vydání Nesvadbova díla bylo v atmosféře sedmdesátých let dlouho nemyšlitelné: román, v němž si autor veřejně kladl otázku o identitě středoevropanství, o dilematech emigrace či o srpnu 1968, se musel ze svědecké *První zprávy z Prahy* stát tajnou, či skutečně utajovanou literární zprávou, neboť v této podobě absolutně nevyhovoval normám oficiálního českého literárního kontextu sedmdesátých let. Paradoxně však nevycházel vstříc ani jeho „antinormám“: protože se vyjadřoval značně kriticky a skepticky k chameleonskému působení a proměnám takřečených osmašedesátníků, stěžil by našel uplatnění v nějaké samizdatové knižnici, leda že by se Nesvadba rozhodl dát svůj román do podobného „druhého oběhu“ sám.

To se ovšem nestalo a místo toho vznikla druhá, značně redukováná podoba románu pod názvem *Tajná zpráva z Prahy*. Poprvé vyšla roku 1978 v renomované edici Československého spisovatele

⁵ Slovník české prózy. Cit. dílo, s. 269.

⁶ Uhlířová, M.: Cit. dílo, s. 83.

⁷ Český dekameron. Cit. dílo, s. 168. Srov. též V. Novotný, Ztracenci v českém labyrintu. Doslov, in Nesvadba, J.: *První zpráva z Prahy*. Praha 1991, s. 391–396.

⁸ Rzounek, V.: *Nástin poválečné české literatury (1945–1980)*, Praha 1984, s. 220.

⁹ *První zpráva z Prahy* má chronologické určení 19. srpna 1968. *Tajná zpráva z Prahy* není takto datována, německé vydání uvádí jako datum definitivního dokončení díla 26. srpen 1968.

Žatva a Josef Nesvadba tu stručně konstatuje, že „tato kniha byla napsána v Praze 1969, dokončena roku 1976“, přičemž prý „prostředí je popsáno tak, jak jsem je viděl vprostřed šedesátých let“.¹⁰ Marie Uhlířová již před pěti lety konstatovala, že jde o nepřesnou formulaci: „Nešlo o dokončování, nýbrž o přepracování díla již hotového, a to přepracování dosti důkladné.“¹¹ Jakožto důsledek zmíněného autorského přepracování se text románu zmenšil nejméně o jednu třetinu. Přitom byly eliminovány či rafinovaně významově neutralizovány především veškeré zmínky o konkrétních historických jevech či postavách, jako např. o sjezdu spisovatelů v roce 1967, o údobí prezidentské vlády Antonína Novotného, ale rovněž o problematičtém odsunu německého obyvatelstva, o popravě Závěše Kalandry atd. Co v románu zůstalo, byl v okleštěné podobě a zbavené širších souvislostí a historických reflexí, bylo Nesvadbovo kritické beletristické zrcadlení psychologické atmosféry, panující kolem roku 1968 v oficiálních a poloficiálních kruzích české inteligence. Spisovatelovým cílem bylo především demonstrovat co nejšířší konglomerát protichůdných názorů, a v tomto groteskním paralelismu roztočivých fenoménů dobra a zla (později tolik akcentovaném třeba i v *Mirátku* Josefa Škvoreckého) reflektovat i společenskou realitu dramatického roku 1968 jakožto historický předmět doličný, stvrzující existenci „mravně choré společnosti a duševně rozpolcených lidí, kteří v ní žijí“.¹² Takto bylo ovšem možné *Tajnou zprávu z Prahy* chápat a interpretovat jako svébytnou intelektuální analýzu, v níž se reflektuje veřejná problematika nejpalčivější a nejaktuálnější, i když kniha z hlediska svého žánru může mít vyznění též jako „futuro-román“, čili jako cosi, co se od minulosti distancuje, natož aby o ní vypovídala ústy traumaticky ji prožívajícího svědka a vypravěče.

Tento samotný fakt, vytržený z komplexních a nelineárních souvislostí historického času, však ve své době umožnil paradoxní a bizarní erární glorifikaci Nesvadbovy *Tajné zprávy z Prahy*: kniha, u níž dlouho vůbec nepřipadalo v úvahu, že by mohla být v sedmdesátých letech publikována, se po všech škrtech a úpravách znenadání stala proklamovaným ztělesněním takřečené oficiální české literatury z konce předminulého desetiletí. Z tohoto pohledu bychom v ní mohli do určité míry spatřovat typ objektivního naplnění tehdejší závazné kulturněpolitické normy. Román byl nikoli náhodou „povoleno“ zanedlouho po ostudných tuzemských aférách spjatých s kampaněmi proti Chartě 77 a po svém prvním knižním vydání (s „konečným“ názvem *Tajná zpráva z Prahy*) byl oslavován Jiřím Hájkem jako závažný ideový čin¹³ současné české prózy. Josef Nesvadba, který po roce 1971 měl v nakladatelství Československý spisovatel nevyřčený zákaz publikovat a který nesměl od 1969 (zpočátku kvůli obvinění z domnělé emigrace) spolupracovat s Československou televizí ani s Československým státním filmem a jen s velkými obtížemi prosazoval své neutrálně laděné texty v jiných pražských nakladatelstvích, nyní získává za *Tajnou zprávu z Prahy* výroční cenu Československého spisovatele. Potom již vydává na přelomu normalizačních desetiletí jednu knihu za druhou, mj. také reedici *Tajné zprávy z Prahy* ve vysokém nákladu (činil tehdy šedesát pět tisíc výtisků, ale i první vydání dosáhlo v čase limitovaných nákladů knih autorů pobývajících přechodně nebo trvale v nemilosti nákladu plných třicet pět tisíc výtisků!) v masové čtenářské edici Klíč (1981). V obsáhlém doslovu k druhému vydání díla, jenž je kupodivu v tiráži označen všehovšudy jako „medailon o autorovi“, se dočítáme, že „nad stránkami Nesvadbova románu si každý znovu může uvědomit hloubku zrady humanistických ideálů těch, kdož chtěli u nás vrátit kolo dějin zpět“.¹⁴

10 Nesvadba, J.: *Tajná zpráva z Prahy*. Praha 1978, s. 6.

11 Uhlířová, M.: *Cit. dílo*, s. 82.

12 Uhlířová, M.: *Cit. dílo*, s. 83.

13 Srov. Hájek, J.: *Závažný čin současné prózy*, *Rudé právo* 16. 2. 1979, s. 5.

14 Ržounek, V.: *Doslov*, in Nesvadba, J.: *Tajná zpráva z Prahy*. 2. vydání, Praha 1981, s. 260.

Toto bylo napsáno a uveřejněno až v roce 1981, nicméně rovněž bezprostřední kritická recepcce, počáteční přijetí románu plně odpovídalo dobové normě: de facto se totiž nijak neinformovalo, o čem *Tajná zpráva z Prahy* jako umělecké dílo ve skutečnosti vypovídá. Kritikové tehdy tendenčně referovali o společenské problematice knihy v souzvuku s oficiální politickou, publicistickou, a tedy i konkrétní literárněkritickou normou, a to převážně prostřednictvím nejbanálnějších publicistických floskulí.¹⁵

Relativně nejtřízlivější a nejobeztřejší byla v tomto obecném oficiálním chvalořečení Hana Hrzalová, která na stránkách Literárního měsíčníku po převyprávění narativních a tematických rovin románu konstatovala, že jde o „záměr vsutku velkorosý, realizovaný však pouze ze dvou třetin – v části fantazijní, v části nápadů, kombinací, v obnažení emigrantské prodejnosti, kulturní bezmocnosti kapitalismu. Ve vyjádření společenskopolitických souvislostí roku 1968 zůstává v rovině reportážního záznamu a na jednom dvou místech se uchyluje i k proklamativnosti, což porušuje jednotu románu.“¹⁶

Z hlediska tendenční a politicky utilitární dobové normy byla však *Tajná zpráva z Prahy* i její autor vzati na milost. Ve své mikrocharakteristice knihy Vítězslav Ržounek nejenže pochvalně vyzvedl její „ostrou politickou analýzu intelektuální šedesátých let v konfrontaci s nebezpečným vývojem ve světě směrem k nové válce namířené proti socialistickým zemím“ a zdůraznil, že je to „zatím nejpůsobivější obraz nebezpečí, jímž intelektuální elita ohrožovala život v naší zemi“,¹⁷ ale zařadil román *Tajná zpráva z Prahy* mezi vrcholné domácí literární události roku 1978 – mezi knihy jako *Pytláci* Jana Kostrhuna a *Protokol* Karla Houby,¹⁸ jímž v historickém dění podle Ržounka z hlediska jejich významu odpovídalo například vyhlášení sjednocené Vietnamské socialistické republiky anebo aktuální fakt, že se Letní olympijské hry vůbec poprvé konaly v socialistickém státě.

A tak se stalo, že se *Tajná zpráva z Prahy* proti prvotnímu autorskému zaměření a zacílení stala naplněním oficiální normy české literatury. Zdálo by se, že jako taková nemá valnou naději navázat na svou původní výpověď z kontextu šedesátých let. Leč na samém konci minulého desetiletí, totiž na jaře 1989, se nakladatelství Odeon rozhodlo vydat Nesvadbův román v jeho původním rozsahu, tj. bez dodatečných škrtnů a retuší (nepočítáme-li hojně redakční stylistické úpravy, zejména v románových dialozích, popisech atp.). V tomto případě o edičním záměru rozhodla takéčená perestrojková norma, korespondující s liberálními tendencemi ze šedesátých let. Tehdy se opatrně volalo po vydávání zapovězené či zakázané literatury – a možnost uveřejnit spisovatelovo dílo v jeho neredukované variantě – coby důkaz „kulturního tání“ v Československu – optimálně vyhovovala oně krátkodobě, ale velice exponované perestrojkové normě českého literárního kontextu na konci osmdesátých let, kdy se již pozvolna schylovalo k teorii „mostů“, k sblíživání tzv. tří proudů české literatury. Odeonské vydání Nesvadbovy *Tajné zprávy z Prahy*, tentokrát již pod jejím prvopočátečním názvem *První zpráva z Prahy*, se mělo stát vstřícným krokem oficiální politické liberalizace vůči kulturní opozici – a samozřejmě i přirozenou, byť velice opožděnou ediční satisfakcí ve vztahu k autorovi a k jeho románu, který měl doputovat k naší veřejnosti v staronovém rouchu více než dvacet let po svém vzniku.

Nakonec ani k tomu nedošlo a román tuto „perestrojkovou“ normu ztělesnil či naplnil výhradně v laboratorní podobě, jediné ve formě nakladatelského oznámení, že bude poprvé vydán v auten-

15 Srov. kupříkladu recenze Z. Volného v *Práci* (14. 12. 1978) a D. Ouřadové (šifra ou) v *Mladé frontě* (10. 1. 1979).

16 Hrzalová, H.: Třikrát z literární kritiky, *Literární měsíčník* 1979, č. 3.

17 Srov. Ržounek, V.: *Nástin poválečné české literatury (1945–1980)*, Praha 1984, s. 220.

18 Tamtéž, srov. Synchronická tabulka hlavních poválečných událostí politických a kulturních (nepaginováno).

Toto bylo napsáno a uveřejněno až v roce 1981, nicméně rovněž bezprostřední kritická recepcí, počáteční přijetí románu plně odpovídalo dobové normě: de facto se totiž nijak neinformovalo, o čem *Tajná zpráva z Prahy* jako umělecké dílo ve skutečnosti vypovídá. Kritikové tehdy tendenčně referovali o společenské problematice knihy v souzvuku s oficiální politickou, publicistickou, a tedy i konkrétní literárněkritickou normou, a to převážně prostřednictvím nejbánalnějších publicistických floskulí.¹⁵

Relativně nejstřízlivější a nejobežretnější byla v tomto obecném oficiálním chvalořečení Hana Hrzalová, která na stránkách Literárního měsíčníku po převyprávění narativních a tematických rovin románu konstatovala, že jde o „záměr vsutku velkorysý, realizovaný však pouze ze dvou třetin – v části fantazijní, v části nápadů, kombinací, v obnažení emigrantské prodejnosti, kulturní bezmocnosti kapitalismu. Ve vyjádření společenskopolitických souvislostí roku 1968 zůstává v rovině reportážního záznamu a na jednom dvou místech se uchyluje i k proklamativnosti, což porušuje jednotu románu.“¹⁶

Z hlediska tendenční a politicky utilitární dobové normy byla však *Tajná zpráva z Prahy* i její autor vzati na milost. Ve své mikrocharakteristice knihy Vítězslav Ržounek nejenže pochvalně vyzvedl její „ostrou politickou analýzu intelektuální šedesátých let v konfrontaci s nebezpečným vývojem ve světě směrem k nové válce namířené proti socialistickým zemím“ a zdůraznil, že je to „zatím nejpůsobivější obraz nebezpečí, jímž intelektuální elita ohrožovala život v naší zemi“,¹⁷ ale zařadil román *Tajná zpráva z Prahy* mezi vrcholné domácí literární události roku 1978 – mezi knihy jako *Pytláci* Jana Kostrhuna a *Protokol* Karla Houby,¹⁸ jímž v historickém dění podle Ržounka z hlediska jejich významu odpovídalo například vyhlášení sjednocené Vietnamské socialistické republiky anebo aktuální fakt, že se Letní olympijské hry vůbec poprvé konaly v socialistickém státě.

A tak se stalo, že se *Tajná zpráva z Prahy* proti prvotnímu autorskému zaměření a zacílení stala naplněním oficiální normy české literatury. Zdálo by se, že jako taková nemá valnou naději navázat na svou původní výpověď z kontextu šedesátých let. Leč na samém konci minulého desetiletí, totiž na jaře 1989, se nakladatelství Odeon rozhodlo vydat Nesvadbův román v jeho původním rozsahu, tj. bez dodatečných škrťů a retuší (nepočítáme-li hojně redakční stylistické úpravy, zejména v románových dialogích, popisech atp.). V tomto případě o edičním záměru rozhodla takřka perestrojková norma, korespondující s liberálními tendencemi ze šedesátých let. Tehdy se opatrně volalo po vydávání zapovězené či zakázané literatury – a možnost uveřejnit spisovatelovo dílo v jeho neredukované variantě – coby důkaz „kulturního tání“ v Československu – optimálně vyhovovala oné krátkodobé, ale velice exponované perestrojkové normě českého literárního kontextu na konci osmdesátých let, kdy se již pozvolna schylovalo k teorii „mostů“, k sbližování tzv. tří proudů české literatury. Odeonské vydání Nesvadbovy *Tajné zprávy z Prahy*, tentokrát již pod jejím prvopočátečním názvem *První zpráva z Prahy*, se mělo stát vstřícným krokem oficiální politické liberalizace vůči kulturní opozici – a samozřejmě i přirozenou, byť velice opožděnou ediční satisfakcí ve vztahu k autorovi a k jeho románu, který měl doputovat k naší veřejnosti v staronovém rouchu více než dvacet let po svém vzniku.

Nakonec ani k tomu nedošlo a román tuto „perestrojkovou“ normu ztělesnil či naplnil výhradně v laboratorní podobě, jediné ve formě nakladatelského oznámení, že bude poprvé vydán v auten-

15 Srov. kupříkladu recenze Z. Volného v *Práci* (14. 12. 1978) a D. Ouřadové (šifra ou) v *Mladé frontě* (10. 1. 1979).

16 Hrzalová, H.: Třikrát z literární kritiky, *Literární měsíčník* 1979, č. 3.

17 Srov. Ržounek, V.: *Nástin poválečné české literatury (1945–1980)*. Praha 1984, s. 220.

18 Tamtéž, srov. Synchronická tabulka hlavních poválečných událostí politických a kulturních (nepaginováno).

tickém znění z konce šedesátých let (dokonce i s dochovanými ilustracemi Jiřího Šlitra) – a že bude prostřednictvím odeonského Klubu čtenářů reprezentovat dobovou perestrojkovou euforii českého literárního klimatu. Přitom mělo jít o všeobecně přijatelnou a kompromisní liberalizační variantu: u *První zprávy z Prahy* nešlo přece ani o knihu exilového autora, ani o společensky kritické dílo disidentského literáta.

Za pouhých pár měsíců se však rovněž tato norma stala paradigmatem minulosti a z tohoto důvodu se na začátku roku 1990 nějaký čas v Odeonu dokonce uvažovalo o tom, že by nakladatelství odstoupilo od smlouvy a knihu nevydalo ani čtvrtstoletí po jejím zrodu; v takovém případě by asi *První zpráva z Prahy* možná vůbec nespátřila světlo světa a její trojmocný osud by byl skutečně tragikomický. Když však Nesvadbova próza nakonec přece jenom vyšla,¹⁹ pravděpodobně právě kvůli tomu, že se mezitím od základu změnila čtenářská i kulturní norma, kritická recepce – na rozdíl od příznivého ocenění významu knihy v novější literární historii – byla a do dnešního dne je zcela zanedbatelná.

O záslužném vydání Nesvadbovy *První zprávy z Prahy* totiž referovaly všehovšudy oba knižní věstníky, vycházející v Čechách: nejprve telegrafickou formou týdeník *Knihy 92*²⁰ a potom *Nové knihy*, které uveřejnily recenzi moravského literárního historika Blahoslava Dokoupila. Ten jako vůbec jediný z celé naší početné kritické a recenzentské obce na vydání autorova románu s pozoruhodnými edičními osudy zareagoval.²¹ Nicméně i osamocený kritikův soud stojí za to, aby se mu i z časového odstupu věnovala pozornost, neboť Dokoupil se tu pokusil sladit novou, polistopadovou normu s onou normou, na niž se kdysi zaměřil autor románu. Badatel konstatuje, že „syžetová i myšlenková konstrukce románu je založena na dvojníckém motivu“, že „logickou odpovědí jedince na drtivé tlaky dějinných pohrom a zvratů 20. století je schizofrenie“ – a že i „Nesvadbovo mimikry sedmdesátých let je tak jako by předjato v onom obecném – ale v českém prostředí zvlášť ostře vnímaném – fenoménu mentální a názorové schizofrenie, jímž se autor v příběhu dvou přátel i protihráčů, spisovatele a psychiatra, tak zaujatě zabývá.“ Ostatní české deníky, tj. ani *Mladá fronta Dnes*, ani *Lidové noviny*, kupodivu však ani naše literární týdeníky znovuzrození či vzkříšení někdejšího zapovězeného a zároveň „oficiálního“ románu Josefa Nesvadby nevěnovaly pozornost.

O přípustné míře spřízněnosti normy předlistopadové a polistopadové však vypovídá i takové pomocné literárněkritické kritérium, jakým je hodnocení knižních novinek v tzv. Kritickém metru *Nových knih*. Nesvadbova próza se tu setkala s velice uznalým přijetím, shodou okolností dokonce řádově vyšším, než to, kterého se v témže Kritickém metru dostalo legendární knize českého undergroundu – *Invalidním sourozencům* Egona Bondyho. Román *První zpráva z Prahy* vysoce ocenili kritici starší i mladší (mj. Milan Jungmann a Jan Lukeš), kategoricky ji ve svém hodnocení zavrhl pouze tragicky zesnulý Jan Lopatka.²²

Rozdvojený třetí život Nesvadbova románu tedy vstoupil po mnoha obměnách do českého literárního kontextu a získal si v něm stabilní místo. Přitom jde o prózu, na níž se podepsaly kdekeré kulturně politické normy a tendence let šedesátých až osmdesátých. Některé knihy však mají vskutku zvláštní osudy, a podobná překvapení nám hodlá přichystat i *První zpráva z Prahy*. Nyní totiž román vyšel německy v původním, úplném znění ve Vídni, kupodivu však pod přeloženým normalizačním názvem *Tajná zpráva z Prahy*,²³ přičemž v tiráži se výslovně uvádí,

19 Nesvadba, J.: *První zpráva z Prahy*. Ilustroval J. Šlitr, doslov V. Novotný, Praha 1991, náklad 35 tisíc výtisků.

20 ZSK: *Diagnóza bez terapie*, *Knihy 92*, 1992, č. 1.

21 dok (= B. Dokoupil): *Svět podle Nesvadby*, *Nové knihy* 1992, č. 2.

22 Srov. *Nové knihy* 1992, č. 6.

23 Nesvadba, J.: *Geheimbericht aus Prag*, Wien 1994.

že překlad byl pořízen z českého originálu *První zpráva z Prahy*, vydaného roku 1991.

Důvody tohoto opětovného přejmenování své knihy se snaží Josef Nesvadba shrnout či aspoň nastínit v závěrečném Epilogu po pětadvaceti letech, v němž vypráví především o tom, co se seběhlo v jeho životě po zákazu vydání první verze knihy. O tom, jak ho neustále navštěvovali jacísi kafkovští pomocníci české tajné policie, jak měl sehrát podivnou a neapnou diskreditující úlohu např. při připravované skandalizaci Alexandra Solženicyna. Spisovatel nakonec konstatuje, že „sebelepší utopie je nelidská a vede ke zločinu“ – a pak usoudí, že doba, kterou prožil v Praze po roce 1969, a všechny zážitky s tajnou policií, s machinacemi speciálních agentů atp., „budou tématem pokračování tajné zprávy, která už díky bohu nemusí být tajná, a kniha se tudíž bude jmenovat *Druhá zpráva z Prahy*“.²⁴

Zdá se, že v případě Nesvadbova dvojrománu *První / Tajná* (a dnes připravovaná *Druhá zpráva z Prahy*) není směrodatná pouze otázka literární normy, nýbrž také a možná především problém literární komunikace, hledání čtenářského adresáta. Román z konce šedesátých let, jenž vypovídá o tom, jak se česká společnost utvářela po roce 1948 a s jakým rozštěpem mysli vstoupila do nejbližší budoucnosti, se v redukováném znění proměnil v podobu fantaskního románu s tajemstvím. Ten ovšem mohl být a také byl zneužit k přímočarým cílům ideologické propagandy; posléze se před rokem 1989 obracel k čtenářskému publiku jako vyprávění o tom, jak to v Čechách doopravdy vypadalo kolem roku 1968. Nyní se tato kniha může stát pouhým předstupněm k *Druhé zprávě z Prahy*, k přitažlivému čtení o rejdech tajných či zvláštních služeb v naší metropoli ve stále více vzdáleném normalizačním dvacetiletí.

V této souvislosti můžeme pravděpodobně mluvit o konzumní, tj. poznovu tendenční literární normě – a připomenout si, že normalizace značí nejen uvedení vzájemných vztahů do souladu s přijatými normami, ale i stanovení technických, tj. i tematických žánrových předpisů. A ty se při preferování prvoplánových oblastí čtenářského zájmu objektivně stávají tržním normativem, určujícím, co všechno možná jednou bude muset z hlediska konzumnosti literárního díla obsahovat každá příští a podobná románová „zpráva z Prahy“.

²⁴ Tamtéž, s. 334. Zde uvedeno v přetlumočení do češtiny.